

Sygn. akt VI ACa 295/07

WYROK

W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 6 lipca 2007 r.

Sąd Apelacyjny w Warszawie VI Wydział Cywilny w składzie:

Przewodniczący – Sędzia SA – Wanda Lasocka (spr.)

Sędzia SA – Zofia Markowska

Sędzia SA – Maciej Kowalski

Protokolant – Iwona Klukowska

po rozpoznaniu w dniu 6 lipca 2007 r. w Warszawie

na rozprawie sprawy z powództwa Prezesa Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów przeciwko Wyższej Szkole (...) w W.

o uznanie postanowień wzorca umowy za niedozwolone

na skutek apelacji powoda

od wyroku Sądu Okręgowego w Warszawie

z dnia 12 lipca 2006 r.

sygn. akt XVII Amc 116/05

I. zmienia zaskarżony wyrok w punktach I, II i III w ten sposób, że;

a) punktowi I nadaje brzmienie:

I. uznaje za niedozwolone i zakazuje wykorzystywania przez Wyższą Szkołę (...) w W. postanowień zawartych w regulaminie i wzorcu umowy stosowanych przez pozwaną w obrocie z udziałem konsumentów następujących treści:

• Regulamin Studiów:

A. § 5 ust. 4: „Przedstawiona na piśmie rezygnacja za studiów w trakcie semestru nie jest podstawą do zwrotu żądanej części czesnego”,

B. § 5 ust. 5: „Rezygnacja ze studiów w trakcie semestru nie zwalnia z obowiązku uiszczenia należnych opłat do końca semestru przez osoby, którym udzielono zgody opłaty w ramach miesięcznych”,

C. § 5 ust. 7: „Skreślenie z listy studentów na wniosek kwestury z powodu nie wnoszenia czesnego przez osoby, którym udzielono zgody na opłaty w ratach miesięcznych nie zwalnia z obowiązku

wniesienia opłat za cały semestr pod groźbą niewydania studentowi ewentualnie żądanych świadczeń i wszczęcia procedury egzekucyjnej”.

• Umowa Uczelnia-Student:

A. § 7 ust. 3: „Student skreślony z listy studentów ma obowiązek wnieść opłaty do pełnej wysokości obowiązujących za dany semestr”,

B. § 9 ust. 2: „Student rezygnujący z własnej woli ze studiów w trakcie semestru ma obowiązek wniesienia całości opłaty za dany semestr”.

b) punktowi II nadaje brzmienie:

II. zasądza od Wyższej Szkoły(...) w W. na rzecz Prezesa Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów kwotę 360 (trzysta sześćdziesiąt) złotych tytułem zwrotu kosztów procesu za I instancję.

c) punktowi III nadaje brzmienie:

III. wpis tymczasowy uznaje za ostateczny i nakazuje pobrać od Wyższej Szkoły (...) w W. na rzecz Skarbu Państwa kwotę 500 (pięćset) złotych tytułem niewiszczonego wpisu od pozwu.

2. zasądza od Wyższej Szkoły (...)w W. na rzecz Prezesa Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów kwotę 270 (dwieście siedemdziesiąt) złotych z tytułu zwrotu kosztów procesu za II instancję;

3. nakazuje pobrać od Wyższej Szkoły (...) w W. na rzecz Skarbu Państwa kwotę 600 (sześćset) złotych tytułem niewiszczonej opłaty od apelacji.

UZASADNIENIE

Powód – Prezes Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów w pozwie skierowanemu przeciwko pozwanej Wyższej Szkoły (...) w W. wnosił o uznanie za niedozwolone i zakazanie wykorzystywania treści następujących postanowień zawartych we wzorcu umowy, stosowanym przez pozwaną w obrocie z konsumentami:

A. § 5 ust. 4: „Przedstawiona na piśmie rezygnacja ze studiów w trakcie semestru nie jest podstawą do zwrotu żądanej części czesnego” – jako wypełniającego dyspozycję art. 385¹§ 1 k.c. w zw. z art. 385³ pkt 12 k.c., art. 385³ pkt 13 k.c. i art. 385³ pkt 16 k.c.

B. § 5 ust. 5: „Rezygnacja ze studiów w trakcie semestru nie zwalnia z obowiązku uiszczenia należnych opłat do końca semestru przez osoby, którym udzielono zgody na opłaty w ratach miesięcznych” – jako wypełniającego dyspozycję art. 385¹ § 1 k.c. w zw. z art. 385³ pkt 12 k.c. i art. 385³ pkt 16 k.c.

C. § 5 ust. 7: „Skreślenie z listy studentów na wniosek kwestury z powodu nie wnoszenia czesnego przez osoby, którym udzielono zgody na opłaty w ratach miesięcznych, nie zwalnia z obowiązku wniesienia opłat za cały semestr pod groźbą niewydania studentowi ewentualnie żądanych świadczeń i wszczęcia procedury egzekucyjnej” – jako wypełniającego dyspozycję art. 385¹ § 1 k.c. w zw. z art. 385³ pkt 12 k.c. i art. 385³ pkt 16 k.c.

„Umowa Uczelnia – Student”:

A. § 7 ust. 3: „Student skreślony z listy studentów ma obowiązek wnieść opłaty do pełnej wysokości obowiązujących za dany semestr” – jako wypełniającego dyspozycję art. 385¹ § 1 k.c. w zw. z art. 385³ pkt 12 k.c. i art. 385³ pkt 16 k.c.

B. § 9 ust. 2: „Student rezygnujący z własnej woli ze studiów w trakcie semestru ma obowiązek wniesienia całości opłat za dany semestr” – jako wypełniającego dyspozycję art. 385¹ § 1 k.c. w zw. z art. 385³ pkt 12 k.c. i art. 383³ pkt 16 k.c.

Wyrokiem z 12 VII 2006 r. Sąd Okręgowy w Warszawie powództwo oddalił. Uznał, że pozwana jako wyższa szkoła niepaństwowa świadcząca odpłatnie usługi edukacyjne ma status przedsiębiorcy, a prowadzona przez nią działalność gospodarcza ma charakter działalności gospodarczej także w rozumieniu przepisu art. 43⁽¹⁾ k.c. oraz ustawy z 2 VII 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej, jednakże analiza zakwestionowanych postanowień umownych przekonuje Sąd Okręgowy, iż nie stanowią one postanowień niedozwolonych w rozumieniu przepisu art. 385⁽¹⁾ § 1 k.p.c. Podzielił argumentację pozwanej dotyczącą specyfiki jej działalności polegającej na świadczeniu usług edukacyjnych, która przejawia się w szczególnych dla pozwanego konsekwencjach, jakie wiążą z odstąpieniem konsumenta od umowy bądź jej niewykonaniem. W przypadku typowych umów zawieranych przez podmioty gospodarcze z konsumentami w razie odstąpienia konsumenta od umowy przedsiębiorca ma możliwość przynajmniej częściowej rekompensaty poniesionej szkody poprzez zaoferowanie zwróconej przez konsumenta rzeczy lub niewykonanej usługi innemu konsumentowi i to uzasadnia obowiązek zwrotu otrzymanej zapłaty za niespełnione świadczenie, bowiem zatrzymanie jej przyniosłoby przedsiębiorcy dodatkowe, nieuzasadnione korzyści, co byłoby w sposób oczywisty sprzeczne z dobrymi obyczajami. W przypadku pozwanej – szkoły wyższej – sytuacja jest odmienna. Rezygnacja studenta po rozpoczęciu semestru oznacza automatycznie zmniejszenie jej przychodu przy jednoczesnym niezmiennym poziomie kosztów związanych z organizacją procesu kształcenia. Pozwana nie ma w takiej sytuacji żadnej możliwości zrekompensowania poniesionej szkody. Zatrzymanie wniesionej opłaty w przypadku rezygnacji studenta z nauki nie przynosi zatem pozwanej żadnych dodatkowych, nieuzasadnionych korzyści. Dlatego też, zdaniem Sądu, nie sposób do przedmiotowej sytuacji w sposób automatyczny odnosić przytoczonego przez powoda stanowiska judykatury, według którego „zasada niezwracania stronie umowy ceny mimo nieskorzystania z przedmiotu umowy jest sprzeczna z dobrymi obyczajami (...), koliduje z dobrymi obyczajami kupieckimi, które nie przewidują zachowań takich jak nadmierna chęć zysku czy wyzysk”. W przedmiotowej sprawie nie mamy do czynienia z nadmierną chęcią zysku czy wręcz wyzysku, a jedynie z dążeniem do zabezpieczenia podstawowych interesów pozwanego, takich jak płynność finansowa czy niezakłócone kontynuowanie procesu nauczania. Należy przy tym mieć na względzie, iż dbałość o finansowe bezpieczeństwo uczelni leży w interesie nie tylko pozwanej, ale w szczególności studentów, dla nich bowiem konsekwencje ewentualnego, spowodowanego utratą płynności finansowej, zakłócenia procesu nauczania, czy wręcz jego przerwania, byłyby najbardziej dotkliwe. Ratio legis przepisów o niedozwolonych postanowieniach umownych jest zapobieganie wykorzystywaniu przez profesjonalnie działającego przedsiębiorcę uprzywilejowanej pozycji przy zawieraniu umowy z konsumentami i jej realizacji. Zapobieganie wykorzystywaniu uprzywilejowanej pozycji nie może jednak oznaczać przyjęcia, jako zasady, ujemnego interesu po stronie przedsiębiorcy. Pozwana, która ponosi określone nakłady w związku z prowadzeniem działalności gospodarczej, ma - zgodnie z zasadą proporcjonalności praw, obowiązków i ryzyka stron umowy - prawo do zabezpieczenia swoich praw, obowiązków i ryzyka stron umowy, prawo do zabezpieczenia swoich podstawowych interesów i praktyka ta nie może być uznana za sprzeczną z dobrymi obyczajami. Konsekwencją stwierdzenia, iż zakwestionowane klauzule nie są sprzeczne z dobrymi obyczajami, było uznanie, iż nie stanowią one klauzul abuzywnych, pomimo spełnienia przesłanek przykładowych klauzul przytoczonych w art. 385⁽³⁾ k.c. Mając na uwadze powyższe Sąd Okręgowy oddalił powództwo.

W apelacji od powyższego wyroku skarżącej go w całości powód zarzucił mu naruszenie art. 385¹ § 1 k.c. przez przyjęcie, iż zakwestionowane przez niego postanowienia wzorca umownego nie są sprzeczne z dobrymi obyczajami oraz art. 233 § 1 k.p.c. przez przekroczenie granic swobodnej oceny dowodów – i wnosił o jego zmianę przez uwzględnienie powództwa w całości, ewentualnie o jego uchylenie i przekazanie sprawy Sądowi I instancji do ponownego rozpoznania.

Sąd Apelacyjny zważył co następuje:

Apelacja zasługuje na uwzględnienie.

Sąd Apelacyjny podziela stanowisko Sądu Okręgowego, iż pozwana jako niepubliczna szkoła wyższa świadcząca odpłatnie usługi edukacyjne ma status przedsiębiorcy i nie stoi powyższemu na przeszkodzie okoliczność, która umknęła uwadze Sądu I instancji, iż przepis art. 106 obowiązującej aktualnie ustawy z 27 VII 2005 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym (Dz. U. 164/05, poz. 1365, z późn. zm.) stanowi, że prowadzenie przez uczelnię działalności dydaktycznej, naukowej, badawczej, doświadczalnej, artystycznej, sportowej, diagnostycznej, rehabilitacyjnej lub leczniczej nie jest działalnością gospodarczą w rozumieniu przepisów ustawy z 2 VII 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej (Dz. U. 173/04, p. 1807, z późn. zm.) Definicja przedsiębiorcy nie występuje jednak wyłącznie w przepisach art. 4 ostatniej z wymienionych ustaw. Sprawy przeciwko przedsiębiorcom o uznanie postanowień umownych za niedozwolone mają charakter spraw gospodarczych (art. 479⁽¹⁾ § 2 k.p.c.). Zgodnie zaś z treścią przepisu art. 479⁽²⁾ § 1 k.p.c. przedsiębiorcami są w szczególności podmioty określone w przepisach o działalności gospodarczej, w przepisach o działalności gospodarczej z udziałem podmiotów zagranicznych oraz o zasadach prowadzenia na terytorium Polski działalności gospodarczej w zakresie drobnej wytwórczości przez zagraniczne osoby prawne i fizyczne, a także banki. Ustawa o swobodzie działalności gospodarczej – j.w. - nie jest jedyną regulacją w zakresie działalności gospodarczej. Do przepisów o działalności gospodarczej, do których odsyła przepis art. 479⁽²⁾ § 1 k.p.c., należy też ustawa z 16 II 2007 r. o ochronie konkurencji i konsumentów (Dz. U. 50/07 p. 331; obowiązująca od 20 IV 2007 r., która uchylila poprzednio obowiązującą ustawę z 15 XII 2000 r. o ochronie konkurencji i konsumentów – Dz. U. 244/05 p. 2080, z późn. zm.), która określa warunki rozwoju i ochrony konkurencji oraz zasady podejmowanej w interesie publicznym ochrony interesów przedsiębiorców i konsumentów (art. 1.1 teźże). Zgodnie z treścią przepisu art. 4 p. 1a teźże za przedsiębiorcę w rozumieniu tej ustawy uważa się nie tylko przedsiębiorcę w rozumieniu przepisów o swobodzie działalności gospodarczej (pojęcie przedsiębiorcy w wąskim słowa znaczeniu, które ze względu na wyłączenie z art. 106 Prawa o szkolnictwie wyższym nie dotyczy pozwanej), ale także m.in. osobę prawną, organizującą lub świadcząca usługi o charakterze użyteczności publicznej, które nie są działalnością gospodarczą w rozumieniu przepisów ustawy o swobodzie działalności gospodarczej, do której to, szeroko rozumianej kategorii przedsiębiorców, zaliczyć należy pozwaną. Pozwana jako niepubliczna szkoła wyższa organizuje i świadczy usługi edukacyjne, które ze względu na ich charakter i przydatność ukierunkowane są na zaspokajanie zbiorowych potrzeb społeczeństwa w zakresie edukacji, są to więc, w ocenie Sądu Apelacyjnego, usługi o charakterze użyteczności publicznej. Ponadto zakres przedmiotowy działania pozwanej nie wyłącza jej, w kontekście treści przepisu art. 3 ustawy z 16 IV 2007 r., spod działania teźże ustawy. Z powyższych względów Sąd Apelacyjny uznaje, iż pozwana jako niepubliczna szkoła wyższa jest przedsiębiorcą w rozumieniu przepisu art. 4 p. 1a ustawy z 16 II 2007 r. o ochronie konkurencji i konsumentów j.w. i była nim także w rozumieniu przepisu art. 4 p. 1 a poprzednio obowiązującej ustawy z 15 XII 2000 r., co sprawia, iż posiada ona bierną legitymację procesową do występowania charakterze pozwanej w sprawie o uznanie postanowień wzorca umowy za niedozwolone (patrz teź: wyrok Sądu Najwyższego z 7 IV 2004 r., III Sk 22/04, niepublikowany). Należy mieć także na względzie, iż pozwana jako niepubliczna szkoła wyższa prowadzi działalność w zakresie organizowania i świadczenia usług edukacyjnych odpłatnie, systematycznie, we własnym imieniu, na rachunek uczelni jako odrębnej osoby prawnej, zawodowo, w sposób zorganizowany i ciągły, przez uprawnionych pracowników uczelni, profesjonalnie i jak działalność każdej niepublicznej szkoły wyższej działalność jej podporządkowana jest regułom opłacalności i racjonalnego gospodarowania, co łącznie czyni ją uczestnikiem obrotu gospodarczego w określonym przedmiotowo zakresie.

Nie kwestionując określonej przez Sąd Okręgowy specyfiki działalności polegającej na świadczeniu usług edukacyjnych, z konsekwencjami w przypadku przerwania przez studenta nauki w trakcie semestru, opisanymi w uzasadnieniu skarżonego wyroku, Sąd Apelacyjny uznaje jednak, iż nie mogą one w decydujący sposób przesądzić o uznaniu zakwestionowanych klauzul jako dozwolonych postanowień umownych, a tym samym i oddaleniu powództwa.

Istotą spornego problemu wynikającego z zakwestionowania przez powoda wskazanych na wstępie postanowień umownych pozostaje kwestia rozliczeń kosztów nauki ze studentami odstępującymi od umowy w trakcie trwania semestru (wypowiadającymi umowy) i pozwana uważa, że student w każdej sytuacji takiej rezygnacji ma obowiązek uiszczenia pełnej opłaty za dany semestr. Nie bierze jednak pod uwagę okoliczności, iż jako placówka

niepubliczna określając wysokość opłaty semestralnej uwzględnia nie tylko koszty faktycznie ponoszone w związku z organizacją procesu nauczania za ten okres, ale także pewną kwotę pieniężną tytułem zysku z prowadzonej działalności gospodarczej. Wysokość czesnego nie odpowiada zatem jedynie wysokości wydatków faktycznie przez nią ponoszonych na świadczenie usług edukacyjnych. Tym samym postanowienia umowne wyłączające możliwość zwrotu konsumentowi odstępującemu od umowy (wypowiadającemu umowę) w trakcie semestru uiszczonej przez niego kwoty czesnego za semestr zapewnia pozwanej nie tylko zwrot poniesionych przez nią wydatków, ale również niezmienną kwotę zysku. Takie ukształtowanie treści postanowień wzorców sprawia, że przedsiębiorca nie ponosi jakiegokolwiek ryzyka związanego z wykonaniem umowy, także w sytuacji, gdy odstąpienie od umowy jest usprawiedliwione ważnymi przyczynami, np. o charakterze losowym, a ryzyko to w każdym przypadku zostaje całkowicie przerzucone na konsumenta.

Rację ma skarżący, iż dokonana przez Sąd Okręgowy ocena treści zakwestionowanych postanowień umownych abstrahuje od regulacji kodeksu cywilnego mających odniesienie do umów zawieranych przez pozwaną ze studentami. Niewątpliwie umowa uczelnia-student o świadczenie usług edukacyjnych jest umową o świadczenie usług, a więc stosuje się do niej odpowiednio przepisy o zleceniu (art. 750 k.c.). Kwestię świadczeń stron na wypadek wypowiedzenia odpłatnej umowy przez dającego zlecenie reguluje przepis art. 746 § 1 k.c., który w § 3 stanowi także o niemożności zrzeczenia się z góry uprawnienia do wypowiedzenia umowy z ważnych powodów. Zgodnie z odpowiednio stosowaną do umowy o świadczenie usług edukacyjnych studentowi przez uczelnię regulacją z przepisu art. 746 § 1 k.c., jeżeli dający zlecenie student decyduje się wypowiedzieć umowę bez ważnego powodu to powinien on (jest obowiązany) zwrócić przyjmującemu zlecenie – uczelni wydatki poczynione w celu należytego wykonania umowy, a w razie odpłatnej umowy uiścić też część wynagrodzenia, odpowiadającą dotychczas wykonanym czynnościom oraz naprawić szkodę. Gdy zaś dający zlecenie wypowie umowę z ważnych powodów przyjmującemu zlecenie nie przysługuje prawo do odszkodowania. Tymczasem kwestionowane postanowienia wzorca wprowadzają zasadę niezwracania przez konsumenta środków pieniężnych lub obowiązek dopłaty do pełnej umówionej wysokości – bez względu na okoliczności - w sytuacji, gdy kodeksowo dający zlecenie przy wypowiedzeniu umowy obowiązany jest uiścić przyjmującemu zlecenie jedynie część wynagrodzenia odpowiadającą jego dotychczasowym czynnościom i z pewnością należy od niego odliczyć choćby wartość zaoszczędzonego przez przedsiębiorcę świadczenia lub choćby część zysku, co już sprawia, iż kwota do zapłaty przez studenta co do zasady winna być niższa od pełnej opłaty za dany semestr. Gdyby zaś przedsiębiorca pojmował utracony zysk w kategorii szkody – to postanowienia te nie różnicują także przyczyn wypowiedzenia umowy, a więc w jednakowym zakresie odnoszą się do wypowiedzenia umowy z ważnego, lub też bez ważnego powodu. Pozbawiają one studenta prawa do zwrotu choćby części spełnionego świadczenia także wtedy, gdy u podstaw wypowiedzenia umowy leżą przyczyny niezawinione i niezależne od studenta, takie jak np. choroba, losowa zmiana sytuacji życiowej, nagły wyjazd służbowy, czy też nawet brak – w sensie obiektywnej oceny – satysfakcji z jakości usług uczelni. Tego rodzaju przyczyny wypowiedzenia umowy stanowią niewątpliwie ważne powody, które winny także zwalniać studenta od odpowiedzialności odszkodowawczej wobec uczelni. Odpowiadając się za potrzebą ochrony trwałości i stabilności warunków cywilnoprawnych należy jednak mieć na względzie, że zasady te nie mogą podlegać bezwzględnej ochronie. Przy rozwiązywaniu umów należy baczyć na proporcję praw i obowiązków jej stron. Tymczasem w przypadku rozwiązania umowy przez studenta przerzucanie na niego ciężaru obowiązków finansowych, odnoszonych do konieczności zapłaty pełnego umówionego za semestr wynagrodzenia – (konieczność dopłaty do pełnej wysokości lub niemożność zwrotu części świadczenia) w każdej sytuacji wypowiedzenia umowy – wskazuje na nieusprawiedliwioną dysproporcję praw, obowiązków i ryzyka stron, na niekorzyść konsumenta w stosunku obligacyjnym, co jest działaniem sprzecznym z dobrymi obyczajami, a godzenie w równowagę kontraktową stron umowy rażąco narusza w tym przypadku interesy konsumenta. Kwestionowane zapisy zostały bowiem skonstruowane w sposób zapewniający pełną ochronę ekonomiczną jedynie uczelni, zaś student wypowiedzający umowę z przyczyn od siebie niezależnych i niezawinionych obciążony jest obowiązkami finansowymi w pełnej wysokości w każdym przypadku wypowiedzenia umowy, nawet wówczas, gdyby przyczyna wypowiedzenia istniała po stronie uczelni. Student obciążony jest obowiązkiem zapłaty pełnej wysokości czesnego za semestr także wtedy, gdy rozwiązuje umowę w krótkim czasie po jej zawarciu, np. z powodu niezadowolającego poziomu kształcenia, nienależytej organizacji pracy itp.

Reasumując powyższe Sąd Apelacyjny uznaje, iż skoro kwestionowane klauzule umowne przerzucają w omawianym zakresie całe ryzyko finansowe na konsumenta, stawiając go tym samym w gorszym położeniu, to takie naruszenie zasady równości stron i ekwiwalentności świadczeń naruszają dobre obyczaje kontraktowe i rażąco naruszają jego interesy. Abstrakcyjna kontrola kwestionowanych klauzul umownych czyni je niedozwolonymi (art. 385¹ § 1 oraz 385³ p. 12, 13, 16 k.c. – jak w treści żądania) i skutkuje zmianą skarżonego wyroku przez uwzględnienie powództwa w całości.

Wyrok Sąd Apelacyjny zapadł w oparciu o przepisy art.: 386 § 1, 98 § 1, 99 k.p.c. oraz 113.1 ustawy z 28 VII 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (Dz. U. 167, p. 1398 z późn. zm.).

W odniesieniu do treści wyroku Sądu Okręgowego oddalającego powództwo i jednocześnie zarządzającego publikację prawomocnego orzeczenia w Monitorze Sądowym i Gospodarczym (p. I i IV wyroku) Sąd Apelacyjny marginalnie zauważa, iż komparycja wyroku zawierać winna treść kwestionowanych postanowień umownych, albowiem w przypadku uprawomocnienia się wyroku tej treści – brak treści klauzul czyni tę publikację bezprzedmiotową.

bk